

ТРАНСФОРМАЦІЯ ЛІТЕРАТУРНО-ХУДОЖНІХ ОБ'ЄДНАНЬ УКРАЇНИ (XX — ПОЧАТОК XXI СТ.)

Розглядається історія літературно-художніх об'єднань України у XX — початку XXI ст. Особлива увага приділяється їх політичній та художньо-творчій трансформації. Аналізується вплив літературно-художніх об'єднань на формування інтелігенції та духовної скарбниці України. Показово, що при цьому приділяється увага зарубіжним українським емігрантським літературно-художнім об'єднанням, які вплинули на еволюцію української культури.

Ключові слова: літературно-художні об'єднання, культура, інтелігенція, еміграція, трансформація, мистецтво, творчість, письменник, спілка, літературні угруповання.

Рассматривается история литературно-художественных объединений Украины в XX — в начале XXI ст. Особенное внимание уделяется их политической и художественно-творческой трансформации. Анализируется влияние литературно-художественных объединений на формирование интеллигенции и духовной сокровищницы Украины. Показательно, что при этом уделяется внимание заграничным украинским эмигрантским литературно-художественным объединениям, которые повлияли на эволюцию украинской культуры.

Ключевые слова: литературно-художественные объединения, культура, интеллигенция, эмиграция, трансформация, искусство, творчество, писатель, союз, литературные группировки.

The history of literary and artistic unions in Ukraine in the 20th — early 21st centuries are examined. Special attention is paid to their political, artistic and creative transformation. The influence of literary and artistic unions on formation of intelligentsia and spiritual heritage of Ukraine is analyzed. At the same time foreign Ukrainian emigrant literary and artistic unions that affected evolution of Ukrainian culture are considered.

Key words: literary and artistic unions, culture, intelligentsia, emigration, transformation, art, creative work, writer, union, literary groups.

Культура, як відомо, — головний детермінант визначення економічного, політичного, соціального й інших складових розвитку суспільства. У свою чергу літературно-художні об'єднання є одними із визначальних у розвитку духовності та культури як суспільства в цілому, так і людини зокрема. Саме тому в статті здійснено спробу аналізу їх еволюції в українському суспільстві у XX — на початку XXI ст. Зауважимо, що автор уже звертався до цієї тематики [18].

Для української культури, зокрема літератури, ХХ ст. було періодом злетів і падінь, відродження та трагічних репресій. Адже в ті роки було злодійськи винищено цілий культурний пласт, що відкинуло українську культуру, в їх розвиткові майже на півстоліття. Водночас у перші десятиліття творили такі видатні майстри літератури, як І. Франко, Леся Українка, М. Коцюбинський, О. Кобилянська й інші. У ті роки розпочинали свій творчий шлях тоді ще не відомі поети і письменники: П. Тичина М. Рильський, М. Семенко. Після падіння в 1917 р. царату і проголошення Української Народної Республіки у творчій українській інтелігенції виникла надія на вільний демократичний розвиток. Однак після встановлення в Україні більшовицького режиму основна маса демократичної української інтелігенції, яка болісно переживала поразку УНР, не сприйняла радянську владу. Частина її опинилася в політичній еміграції за кордоном. Однак основна маса української інтелігенції залишилася на Батьківщині, сподіваючись на кращі часи. Поступово «стара», як її тоді називали, інтелігенція почала, а точніше змушена була, співпрацювати з новою владою [19]. Початок 20-х рр. ХХ ст. ознаменувався виникненням численних літературних угруповань, які прагнули самовиявлення і творчої свободи [2; 6; 8; 15; 17].

Щоб зрозуміти умови, в яких виникали літературно-художні об'єднання України, слід згадати лише позицію деяких митців того часу. Так, у квітні 1925 р. М. Хвильовий виступив у додатку до газети «Вісті» з великою статтею «Про «сатану в бочці», в якій він закликав до боротьби проти примітивно масової та надто заполітизованої літератури, відкинути примітивізм та професійно опанувати європейську культуру.

Стаття М. Хвильового започаткувала широку дискусію про подальшу долю української культури, української літератури. Більше того, коли М. Хвильовий висловив думку про те, що українська література має майбутнє, орієнтуючись не на Москву, а, перш за все, на «психологічну Європу», дискусія з літературного дискурсу перекинулася в політичний, оскільки в неї втрутилося Політбюро ЦК КП(б)У (Центральний комітет Комуністичної партії більшовиків України).

Склася дивна ситуація, за якої творчість митця, письменника оцінювалася не за рівнем таланту, а з позицій соціально-політичної боротьби з класовими ворогами й оспівування героя-пролетарія і партійних діячів. Іншої думки, точки зору і не могло бути. Вона просто не могла існувати. Адже незгодні з таким станом речей оголошувались ворожим для пролетаріату класом і, зазвичай, позбавлялись права на існування. Саме тому складно

назвати імена учасників літературних угруповань. Одні були репресовані, заслані, розстріляні, наклали на себе руки або збожеволіли, померли від хвороб на засланні, не витримали жорстоких умов і суворого північного клімату. Так, повісився Б. Тента, застрелився М. Хвильовий, були розстріляні Григорій Чупринка, Дмитро Фальківський, Г. Косинка, живим був спалений поет В. Свідзинський. Цей трагічний список здавався безкінечним...

Подібні репресивні дії стосовно інтелігенції, зокрема літераторів, в Україні призвели на початку 30-х рр. до припинення існування літературно-художніх об'єднань. При цьому формально вони не були заборонені, оскільки радянська влада «дбала» про демократичний, начебто, імідж. Ці організації формально, за версією нової влади, припинили своє існування у зв'язку з тим, що найактивніші члени цих угруповань «виявились контрреволюціонерами» і мали бути знищені заради «світлого» майбутнього країни. Зрозуміло, що після подібних репресій, особливо в 1934 р., літературно-художнє життя в Україні фактично завмерло. Стало зрозумілим, що каральні дії більшовицької влади, спочатку попереджальні (приміром, розстріл Чупринки, арешт Рильського, Івченка і Старицької-Черняхівської), після 1934 р. призвели до масового терору української художньої інтелігенції і, як наслідок — українських письменників, більшість українських літературних організацій, більшість художніх об'єднань припинили своє існування.

Розглянемо детальніше провідні на той час літературно-художні угруповання та об'єднання [2; 6; 8; 15; 17]:

Так, у 1921 р. у Києві на базі літературної групи «Фламінго», «Ударної групи поетів-футуристів» та науково-мистецької групи «Комкосмос» з ініціативи М. Семенка була створена літературна організація, асоціація панфутуристів «Аспанфут». До неї, окрім нього, входили Гео Шкурупій, О. Слісаренко, Мирослав Ірчан, Марко Терещенко, М. Бажан, Ю. Яновський, А. Чужий та інші. До того ж асоціація мала видавництво «Гольфштром». Учасники об'єднання пропагували заміну мистецтва «умілістю», а також руйнування канонічних форм мистецтва і появу надмистецтва як синтезу поезії, живопису, скульптури й архітектури. У 1924 р. «Аспанфут» реорганізовано в «Асоціацію комункульту» [1].

Цікава та своєрідна історія такого літературно-художнього об'єднання як неокласицизм. «Неокласики», на відміну від інших груп, не піклувалися про своє організаційне оформлення і не виступали з ідейно-естетичними гаслами, проте стали досить відомими в літературному житті України, що позначилося під час літературних дискусій 1925–1928 рр.

Зауважимо, неокласицизм як течія в літературі та мистецтві зародився пізніше занепаду класицизму як літературного напрямку. Він своєрідно відбився в поєднанні античних тем і сюжетів, у використанні міфологічних образів і мотивів, у оспівуванні так званого «чистого» мистецтва та культу художньої форми, позбавленої суспільного змісту. Неокласицизм, до речі, виник у західноєвропейській літературі в середині XIX ст. В Україні ж до групи неокласиків у 20-х рр. XX ст. належали М. Зеров, М. Драй-Хмара, М. Рильський, П. Филипович, Юрій Клен (О. Бургардт) та ін. Змістовно і формально вони відмежовувались від так званої пролетарської культури. У своїх творах прагнули успадковувати мистецтво минулих епох та створювати сюжети на історико-культурній і морально-психологічній проблематиці.

Радянська влада, зі свого боку, звинувачувала в тому, що неокласики прагнули впроваджувати у своїй творчості форми та методи грецького й римського мистецтва. І вже в 1935 р. на цій підставі були заарештовані М. Зеров, Павло Филипович, М. Драй-Хмара. Їм інкримінували шпигунство на користь чужої держави, спробу терористичного замаху на діячів уряду та партії. І, нарешті, їх звинувачували у належності до таємної контрреволюційної організації, яку начебто очолював професор Микола Зеров.

Фактично всі, хто проходив по цій справі, зазнали репресій і жахливих покарань. М. Рильський, наприклад, як неокласик теж проходив по цій справі, хоча, на щастя, був звільнений. Юрію Клену (О. Бургардту) вдалось, завдяки своєму німецькому походженню, виїхати до Німеччини на лікування. А. М. Зеров був розстріляний у 1937 р., П. Филипович загинув на Соловках у тому ж 1937 р., М. Драй-Хмара помер у концтаборі на Колімі в 1939 р. [12].

На той час найвідомішими масовими літературними організаціями були Спілка селянських письменників «Плуг» (1922) та Спілка пролетарських письменників «Гарт» (1923).

Фундатором і головою «Плугу» був С. Пилипенко, його найвідомішими і найактивнішими членами — А. Головка, А. Панів, І. Сенченко, Г. Епик, І. Кириленко, О. Копиленко, Д. Гуменна, П. Панч, І. Шевченко, В. Гжицький, П. Усенко та ін.

З квітня 1922 р. плужани ухвалили «Платформу ідеологічну і художню», де наголошували на своїй вірності пролетарській революції і обіцяли новій владі присвятити свою «революційно-селянську творчість». Зауважимо, що в діяльності «Плуга» було взято курс на використання глибинного і драматичного матеріалу життя українського села. Саме таким чином члени

«Плуга» прагнули уникнути або доповнити односторонньо індустріальну і часом наївно «пролетарську» тематику різнобарвних літературно-художніх об'єднань. Окрім того, вони спрямовували свою творчість обдарованій селянській молоді.

З іншого боку, в діяльності організації спостерігалися спроби обмежити «революційним просвітництвом» тлумачення письменником сюжетного матеріалу, надання йому надмірної простоти й доступності, орієнтація на масовість літератури [13].

На початку 1928 р. сформувалася спілка пролетарських письменників «Гарт». Її фундаторами були В. Еллан-Блакитний, а також В. Коряк, І. Кулик, В. Сосюра, М. Хвильовий та ін. Окрім центрального бюро спілки в Харкові на чолі з В. Блакитним, вона мала також філії в Києві та Одесі. У Харкові, до речі, діяв найпотужніший творчий осередок, до якого входили: М. Хвильовий, П. Тичина, М. Йогансен, В. Поліщук, І. Дніпровський, О. Досвітний, А. Любченко, Г. Коцюба, П. Лісовий (П. Свашенко), М. Майський, П. Іванів, М. Христовий, Ю. Смолич, а згодом О. Слісаренко, М. Яловий, М. Бажан, Г. Шкурупій та інші. Основою статуту «Гарту» стала марксистська ідеологія. Сам же В. Блакитний претендував на роль найадекватнішого інтерпретатора партійної лінії в культурному житті, зокрема в літературному й мистецькому процесах. На перших порах «Гарт» зміг об'єднати багатьох талановитих українських письменників. Однак у подальшому більша їх кількість усвідомлювала і протестувала проти перетворення літератури на «рупор» комуністичної партії, що призвело до теоретичних розходжень і виходу більшості письменників у листопаді 1925 р. зі складу «Гарт», тобто до фактичної самоліквідації цієї організації [5].

Зовсім іншим було літературне об'єднання «Ланка». Ця організація створена в 1924 р. й об'єднала письменників різних напрямів. Вони у своїй творчості пропагували ідеї супротиву ідеологічному тиску влади, намагалися зберегти творчу незалежність. До «Ланки» входили: В. Підмогильний, Є. Плужник, Б. Антоненко-Давидович, Т. Осьмачка, Б. Тенета, В. Івченко, Г. Косинка, Я. Качура, Я. Савченко та ін. Деяко пізніше, в 1926 р., «Ланка» реорганізована в МАРС — «Майстерню революційного слова») [7].

Зауважимо, що «Ланка-МАРС» у Києві в літературному та художньому житті відігравала таку ж роль, як ВАПЛІТЕ-Пролітфронт — у Харкові. Вона об'єднувала переважну більшість письменників Києва. До «Ланки-МАРСУ» входили такі письменники: Є. Плужник, Д. Фальківський, М. Терещенко, Т. Осьмачка, Г. Косинка, М. Івченко, В. Підмогильний,

Б. Антоненко-Давидович, Б. Тенета, В. Ярошенко, Г. Брасюк, Д. Тась (Могилянський), М. Галич та ін. Усі вони були репресовані. Винятковий випадок уберіг від цього Марію Галич. Однак і вона змушена була замовкнути на десять років. Того ж трагічного для української літератури 1934 р. були ліквідовані «Ланка-МАРС» та разом із нею ВАПЛІТЕ-Пролітфронт [9].

На хвилях літературної дискусії 1925–1928 рр. формувалась одна із найпотужніших літературних організацій 20-х рр. — ВАПЛІТЕ (Вільна Академія Пролетарської Літератури), яка згодом перетворилась на «Пролітфронт». Біля її джерел перебував М. Хвильовий. Організація була створена як альтернатива масовим і надто підпорядкованим офіційним організаціям. До того ж, її ідеологи виступили за професійне вдосконалення, втілюючи на практиці висунені останнім гасла боротьби за творчу якість і академізм, за європейський рівень української літератури проти масовізму й епігонського наслідування російської літератури. Можливо тому ця організація об'єднала найталановитіших українських літераторів: М. Хвильового, В. Ялового, Г. Коцюби, М. Майського, Г. Епіка, О. Копиленка, М. Куліша, А. Любченко, Ю. Шпола, М. Бажана, І. Сенченка, М. Йогансена, П. Тичину, П. Панча, Ю. Смолича, О. Досвітнього, І. Дніпровського, О. Слісаренко й ін. І, безумовно, владні структури від самого заснування ВАПЛІТЕ і однойменного журналу встановили пильний наглядовий контроль. Офіційні кола особливо посилили нагляд та ідеологічний тиск на адресу ВАПЛІТЕ і самого М. Хвильового після виникнення «Молодняка» та ВУСПП.

Упродовж 1933–34 рр. основне ядро ваплітян було ліквідовано. Достатньо назвати такі імена як Яловий, Хвильовий, Досвітній, Слісаренко, Епик, Куліш, Йогансен та ін., згадати тільки одного Миколу Куліша, щоб усвідомити трагізм української літератури та силу удару більшовиків, спрямованого проти української культури, зокрема літератури на той час [3].

Неоднозначною була і творча діяльність такої літературно-художньої організації як «Молодняк», яка об'єднала в Харкові комсомольських письменників (1926–1932). До її складу ввійшли П. Усенко, Л. Первомайський, І. Момот, В. Кузьмич, О. Кундзіч, Я. Гримайло, Д. Гордієнко та ін.; у Києві — Б. Коваленко, О. Корнійчук, М. Шеремет, А. Шиян, П. Кодесник, А. Ключья. Показово, що об'єднання мало філії в Дніпропетровську, Запоріжжі, Миколаєві, Кременчуці й інших містах і налагодило видання однойменного журналу.

«Молодняк» та його журнал чимало зробили для виявлення та виховання творчої молоді. До того ж, агресивна ортодоксальність,

боротьба з інакодумством призводили до деморалізації українського письменства [10].

Впливовою на той час була і Всеукраїнська Спілка Пролетарських Письменників (ВУСПП), створена в січні 1927 р. Її кредо — спроби об'єднати всіх лояльних до режиму митців з метою боротьби з носіями буржуазно-естетичних поглядів (наприклад, ВАПЛІТЕ, «Неокласики», МАРС тощо). ВУСПП був українською аналогією сумнозвісного російського РАППу, який домінував у ВОАПП (Всесоюзному об'єднанні асоціацій пролетарських письменників). До речі, ВУСПП став членом ВОАПП. Як РАПП, ВУСПП прагнула взяти під контроль усе літературне життя і претендувала на роль прямого речника партії в літературних справах. Ідеологами організації стали: І. Кулик, В. Коряк, І. Микитенко, І. Кириленко. Після свого виникнення ВУСПП стала претендувати на гегемонію і за неофіційним узгодженням із компартійними органами посилювались напади на ВАПЛІТЕ, М. Хвильового, «Неокласиків», на будь-які відхилення від більшовицької однозначності. Вона ж виступила за боротьбу з «українським буржуазним націоналізмом» [4].

Своєрідним фіналом виникнення та розвитку різнобарвних літературно-художніх об'єднань України стала постанова ЦК ВКП (б) «Про перебудову літературно-художніх організацій» від 23 квітня 1932 р. Вказана настанова, так би мовити, «покінчила» із можливим виникненням елементів вільного розвитку художніх об'єднань. І як результат дії постанови утворюється Спілка письменників СРСР, складовою якої стала Спілка письменників України (СПУ). Зауважимо, що з цього часу запорукою можливого входження митця в спілку було обов'язкове перебування в лавах комуністичної партії. Вказана постанова ЦК в справі літератури свідчила, що партія повністю взяла керівництво літературою у свої руки. Політика «пролетаризації» була відкинута, а їй на зміну прийшла політика «советизації». Митець опинився перед вибором: або писати за директивними вказівками Центральних органів партії, або ж не писати взагалі.» [16].

Таким чином, потужний духовний сплеск було придушено владним адміністративно-командним шляхом. Щоправда, залишались можливості літературно-художнього відродження в умовах еміграції. На той час, до речі, функціонувало, наприклад, таке об'єднання як «Празька школа». До неї входили Ю. Дарган, Є. Маланюк, О. Ольжич, Л. Мо-сендз, О. Теліга, Н. Лівичка-Холодна, О. Лятуринська, О. Стефанович та ін. Зауважимо, що вказане об'єднання письменників і поетів вважати літературною організацією формально навряд чи можна. Адже воно не мало ні

статуту, ні членства, ні структури, як це було у вищезгаданих об'єднань. До того ж, її учасники були географічно розпорошені, вони мешкали не тільки в Празі, а й у Варшаві, Львові та інших містах Європи.

Більшість названого об'єднання була представлена колишніми учасниками антирадянського руху України в 1917–1921 рр. Будучи інтернованими в табори, зокрема на землях Польщі, зробили спробу об'єднатися поблизу міста Каліш на основі художньої літератури. Так, письменники, які знаходились у таборі інтернованих, на чолі з Ю. Дараган, М. Селегій провели організаційні збори в травні 1922 р. Вони разом із літературно-мистецьким товариством «Вінок» прийняли програму журналу «Веселка» (1922–1923 рр.). На базі такого об'єднання виникло й однойменне літературне угруповання, в якому особливо яскраво виявили себе Ю. Дараган та Є. Маланюк. У зв'язку з тим, що владні структури Польщі почали переслідувати українців, основна їх частина перебазувалась до Чехословаччини. І це зрозуміло, оскільки саме в Празі функціонували Український вільний університет при Карловому університеті, Український педагогічний інститут ім. М. Драгоманова, у Подебрадах — Українська господарська академія та ін. У названих закладах навчалися Є. Маланюк, Н. Лівницька-Холодна, Ю. Дараган, О. Теліга, О. Ольжич, О. Лятуринська та ін. На той час частина із них були українськими письменниками-емігрантами або дітьми колишніх емігрантів. Вони сприйняли поразку національної революції 1917 р. як національну ганьбу. Однак саме вони не впали в розпач на відміну від старшого покоління (О. Олесь, М. Вороний, В. Самійленко та ін.). Більшість указаної вказаної інтелігенції формувала свій світогляд на базі української та європейської культур. Саме західна культура та стимульована нею історична пам'ять українського народу дали відчутний поштовх у еволюції національної самосвідомості

Таким чином, усвідомленню історичної мудрості різних народів сприяло формування історіософічної національної лірики. До того ж на формування вказаного об'єднання відчувався вплив ідеолога українського націоналізму — Д. Донцова. Він надавав їм можливість друкуватися на сторінках свого журналу «Літературно-науковий вісник» (1922–1933 рр.), а з 1933р.— «Вісник». «Пражани», з одного боку, підтримували його намагання сформувати новий тип українця з чіткими вольовими націо- та державотворчими настановами. Вони також виступали проти існуючого традиційного сентиментально-емоційного типу національного характеру.

З іншого боку, вони, особливо Є. Маланюк, виступили проти репресивного, гвалтівного Д. Донцова, не поділяли його поєднання романтизму і догматизму, високого ідеалу і «творчого насильства» меншості над більшістю. Адже подібне спостерігалось в практиці більшовицького, а згодом і нацистського режимів. До того ж Є. Маланюк виступив проти трактування Д. Донцовим ролі митця як вихователя нації, вважаючи, що подібне твердження обмежує митця, кредо якого — не службова повинність, а боже провидіння. Обстоюючи тезу «мистецтво — вічний абсолют, які б напрями не були, тому всі закони над мистецтвом безсилі», Є. Маланюк водночас бачив поневолений стан українського письменства і визнавав, що в поневолених націй і поети «завжди носять на собі тавро невольництва».

У його статті «Думки про мистецтво» читач знаходить не тільки подібні сумні констатації, але й думки щодо виходу із трагічної ситуації: «Тільки вільний, здоровий розвиток нації в Самостійній Державі є передумовою вільної й здорової поезії». У цілому ж концептуальні надбання Є. Маланюка створили основу для формування естетичної теорії «празької школи». У ній підкреслювалось самодостатнє значення в духовній скарбниці літератури та наголошувалась персональна відповідальність письменника перед народом, «Пражани», їх школа стали певним своєрідним духовним магнітом, осередком «аристократизму духу». Усе це сприяло формуванню нового типу українця, який зумів інтелектуалізувати, дисциплінувати чуттєву стихію української ментальності. Водночас український рух в еміграції набув чіткішого змістовного і структурного обрамлення. Яскравим підтвердженням такої якісної еволюції в культурі та літературі була їхня історіософічна лірика [14].

Потужне літературне об'єднання повоєнної доби — Мистецький український рух (МУР), який виник восени 1945 р. на західнонімецьких землях. До його складу входили: вчорашні «пражани» (У. Самчук, Є. Маланюк, Юрій Клен, О. Лятуринська), поети Західної України (Б. Кравців, С. Гординський, Ю. Косач та ін.), наддніпрянці, котрі в переважній більшості перебували в таборах «насилно переміщених осіб», літературознавці Ю. Шерех (Шевельов), В. Петров (Домонтович), І. Кошелівець, І. Багрянний, Л. Полтава, В. Барка, Т. Осьмачка, І. Костецький та багато інших. Об'єднання поступово набирало творчих обертів і ставало одним із центрів літературно-художнього життя емігрантських кіл української інтелігенції

Так, наприклад, угруповання почало видавати однойменний альманах, який згодом став збірником літературно-мистецького

спрямування. Невдовзі надрукована серія «Мала бібліотека МУРу», газети, журнали, календарі тощо. Однак об'єднання виділялось не тільки активними виданнями. Зауважимо, що українська емігрантська інтелігенція, зокрема й письменники, намагалися вирішити питання про наявність створення узагальненої ідеології української літератури, які зберігають свою силу всупереч несприятливим умовам та географічним параметрам.

На цій підставі стверджувалось, що ймовірна можливість співпраці й об'єднання різноманітних напрямів української літератури. Однак конкретно-історична ситуація того часу довела неспроможність подібних ідеологій. Це підтвердилося і на першому з'їзді МУРу, де У. Самчук порушив питання про «велику літературу», покликану служити національній ідеї. У процесі дискусії думки розділились. З одного боку, виявилися прихильники народницької традиції в літературі — «неопросвітяни» (І. Багряний, Ю. Косач та ін.), а з іншого — «європеїсти» (Юрій Клен, В. Державин, М. Орест, В. Шаян та ін.). Останні, зважаючи на досвід М. Хвильового, М. Зерова та ін., закликали українське письменство до Європи, дорікали керівництву МУРу за застаріле «плужанство», як зразок ідейного самообмеження літературних угруповань 20-х рр. Вони ж стали ініціаторами появи незалежного літературного об'єднання «Світання». Їх об'єднували протести проти деяких проявів «донцовізму», зокрема нетерпимості до інакомислення та фанатизму. Однак були й інші угруповання на з'їзді, які, базуючись на досвіді минулого, пропонували вихід літератури на широкий простір творчості.

Указані дискусійні розбіжності призвели до того, що МУР, проіснувавши чотири роки, розколовся. І все ж, слід зауважити, що за короткий термін функціонування вдалося чимало зробити для об'єднання розпорошених сил українського письменства, позбавитись помилкових теорій «неопросвітництва», які гальмували і секуляризували літературно-художній процес. Крім того, йому вдалося багато в чому відмовитися від міфічних теорій «національного реалізму» [11].

Особливо відчутний сплеск літературно-художнього життя спостерігався наприкінці 80-х рр. ХХ ст. — на початку ХХІ ст. Після розпаду СРСР відбулися зміни не тільки в суспільному, але й літературному житті. Процес оновлення української літератури набув значної сили. Літератори, письменники, поети, митці, особливо нове, молоде покоління, почали віддзеркалювати по-новому, принаймні існуючу дійсність. А це, у свою чергу, сприяло виникненню нових тем, нових підходів до творчості.

Таким чином, наприкінці ХХ ст. — на початку ХХІ ст. формується новий світоглядно-мистецький постмодернізм, який в останні десятиліття прийшов на зміну модернізмові. Саме він стає основним художнім напрямом літератури 90-х рр. ХХ ст. Щоправда, понині тривають дискусії стосовно змісту, хронології та художнього спрямування постмодернізму. На наш погляд, можна стверджувати, що він зародився в Україні у 80-х рр. ХХ ст. і пов'язаний з об'єднаннями та іменами Ю. Андруховича, О. Ірванця, В. Неборака (літературне угруповання «Бу-Ба-Бу»), а пізніше і з лідерами таких груп, як «Пропала грамота» (Ю. По-заяк, В. Недоступ); «Лу-Го-Сад» (І. Лучук, Н. Гончар); «Нова генерація» (І. Андрусак, І. Ципердюк) та ін.

Більшість фахівців літературно-мистецького спрямування при характеристиці постмодернізму поєднують різнобарвні стильові тенденції: опозиційність до традиції, універсальність тематики, змістовну позачасовість і позап просторовість, епатажність, зміну повноважень автора та героя, культ вільної особистості, потяг до архаїки, міфу та колективного позасвідомого, спроба поєднання істини різних націй, культур, релігій, філософій, іронічність та пародійність тощо.

На тлі вказаних тенденцій наприкінці ХХ ст. — на початку ХХІ ст. виникають декілька сучасних літературно-художніх об'єднань [2; 6; 8; 15; 17]. Так, у березні 1992 р. засновано Асоціацію українських письменників (АУП). Вона мала за мету створення нового структурно-ідеологічного угруповання в письменницькому середовищі України, у зв'язку з неспроможністю та архаїчністю керівництва Спілки письменників України (СПУ), яка не змогла реформувати свої структуру та концептуальні за-сади до рівня тодішніх соціально-світоглядних вимог соціуму.

Асоціація українських письменників виступила за перевагу у творчості митців фаховості, незалежності, національної само-достатності, відкритості світовим світоглядним та стильовим надбанням ХХ ст. На першому етапі свого розвитку АУП обрала президентом Ю. Покальчука, а віце-президентами — Володимира Моренця, Ю. Андруховича, І. Римарука і Тараса Федюка. На дру-гому конгресі АУП у лютому 2000 р. президентом АУП було об-рано Т. Федюка, віце-президентами — І. Римарука, В. Моренця, С. Жадана і О. Кривенка. У той же час на конгресі виявилось, що в Асоціації існувала організаційна криза, пов'язана з відсутністю працівників офісного апарату і професійних менеджерів [6, 15].

Певний внесок у літературно-художній процес в Україні зро-било угруповання «Бурлеск-Балаган-Буфонада» (БУ-БА-БУ), засноване в квітні 1985 р. у Львові. До його складу входили:

Ю. Андрухович (Патріарх), В. Неборака (Прокуратор) та О. Ірванець (Підскарбій). Робота об'єднання тривала переважно у формі поетичних вечорів, концертів, фестивалів. Це особливо яскраво виявилось у 1987–1992 рр. У 1996 р. виходить друкований проєкт поетичної опери «Крайслер Імперіал» («Четвер-6») який практично став своєрідним апофеозом «динамічного періоду» існування Бу-Ба-Бу. Додамо, що в 1995 р. у львівському видавництві «Каменярь» вийшла друком книга «Бу-Ба-Бу».

Цікаво, що творчість цього літературно-художнього об'єднання явила собою новий тип карнавального необарокового мислення, джерела якого ми знаходимо у світовій метаісторичній карнавальній культурі. Вітчизняною ж основою метаісторичного карнавалу став розпад імперії, який вплинув на підсвідомість людей. Саме ці обставини спричинили депресію і масову карнавальну сміхову рефлексію на карнавальні зміни в суспільстві. Отже, можна констатувати, що творчість учасників Бу-Ба-Бу була своєрідною відповіддю, своєрідним ситуативно-концептуальним мистецьким віддзеркаленням подій у суспільстві. До того ж, Бу-Ба-Бу фундувало свою Академію [15, 17].

І, насамкінець, зупинимось на кількісно невеликих літературних угрупованнях, які залишили певний відбиток на соціальному небосхилі. Серед останніх — літературний «неокласичний гурт» — «Музейний провулок, 8», який у 1990 р. ініціювали В. Борисполець, О. Бригинець та В. Жовнорук. Вони видали колективну збірку «Гуманітарна допомога» українською та німецькою мовами.

Дискусійну сферу неомодерних літературних дискурсів поновило літературне угруповання «Нова дегенерація», яке існувало в 1991–1994 рр. Воно об'єднувало трьох літераторів Івано-Франківської області — Івана Андрусика, Степана Процюка та Івана Ципердюка. Їм удалося у 1992 р. опублікувати три збірки, передмову до яких написав Ю. Андрухович.

Певну індивідуальність творчості виявило літературне угруповання «Орден чину ідіотів», у складі якого перебували літератори, художники, культурологи, філософи, зокрема: Назар Гончар, Роман Козицький, Володимир Костирко, Андрій Крамаренко, Іван Лучук, Ігор Драк. За своєю декларацією від 31 липня 1995 р. воно було створене у Львові. Цікаво, що слово «ідіот» вони тлумачили в первісному грецькому значенні — власник себе. Угруповання мало свій «Гімн Ідіотів», складений на кшталт сучасного австрійського гімну (автори: І. Лучук, І. Драк). Кожен з членів Ордену мав світське звання та титул [2; 17].

У 1984 р. львівські поети Іван Лучук, Назар Гончар, Роман Садловський заснували поетичний гурт «ЛуГоСад». У 1986 р. вони опублікували дві збірки альманаху, а також збірки Н. Гончара «Усміхнений Елеґіон» та Р. Садловського «Антологія». Окрім того, в лютому 1994 р. вони організували академічну наукову конференцію «Літературний ар'єргард». Зауважимо, що їх творчість мала певний міжнародний резонанс. Так, окремі вірші лугосадівців перекладено німецькою, польською, білоруською, словацькою, болгарською, англійською, італійською мовами. До 15-річчя гурту вийшов друком тритомник ЛуГоСаду.

Цікавим для нашого дослідження було й об'єднання трьох київських поетів: Юрка Позаяка, Віктора Недоступа та Семена Либоня. Вони створили літературне товариство «Пропала грамота», яке проіснувало з кінця 80-х — до початку 90-х рр. ХХ ст. Опублікувавши в 1991 р. книгу «Пропала грамота», товариство заявило про свою авангардну спрямованість [2, 8].

Певною мірою до літературно-художнього спрямування прикивала і літературна майстерня із семи українських письменників. Вони вирішили шукати не стільки естетичної, скільки професійно-цехової єдності. Ідея такої спільноти виникла та сформувалася в листопаді 1994 р. серед групи авторів — Ю. Покальчук, Ю. Андрухович, І. Римарук. До літмайстерні ввійшли, крім згаданих, В. Герасим'юк, В. Медвідь, В. Неборак, О. Ірванець, пізніше приєднався Т. Федюк. Вони видали друком альманах «Пси святого Юра» (Львів, 1997р.), який зафіксував і являв собою досить симптоматичний зразок «поєднання непоєднуваного». Останній понині має попит серед сучасного літературного загалу. Твори цього товариства концептуального характеру також були опубліковані в «Сучасності» (1997, № 3) [8].

Таким чином, протягом ХХ — початку ХХІ ст. літературно-художні об'єднання України пройшли тернистий шлях зародження, розвитку, розквіту та занепаду. Різноманітні за політичними та творчими спрямуваннями, вони об'єднували інтелігенцію, сприяли подальшому розвитку культури українського суспільства, формували основи для подальшої трансформації України, зокрема в роки її незалежності.

Список літератури

1. Аспанфут [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ukrlib.com.ua/encycl/group/printout.php?number=1>. — Назва з екрана.
2. Білоцерківець Н. БУ-БА-БУ та ін., або Децо про український літерат. авангард / Н. Білоцерківець // Слово і час. — 1992. — № 1. — С. 42–44.

3. ВАПЛІТЕ [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ukrlib.com.ua/encycl/group/printout.php?number=7>. — Назва з екрана.
4. ВУСПП [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ukrlib.com.ua/encycl/group/printout.php?number=9>. — Назва з екрана.
5. «Гарт» [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ukrlib.com.ua/encycl/group/printout.php?number=4>. — Назва з екрана.
1. Жулинський М. Подих третього тисячоліття : літ.-критич. ст. / М. Жулинський. — Луцьк : Терен, 2000. — 48 с.
7. «Ланка» [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ukrlib.com.ua/encycl/group/printout.php?number=5>. — Назва з екрана.
8. Літературний процес 90-х років ХХ століття // Українська мова та література. — 2000. — № 22.
9. МАРС [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ukrlib.com.ua/encycl/group/printout.php?number=6>. — Назва з екрана.
10. «Молодняк» [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ukrlib.com.ua/encycl/group/printout.php?number=8>. — Назва з екрана.
11. МУР. Мистецький український рух [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ukrlib.com.ua/encycl/group/printout.php?number=12>. — Назва з екрана.
12. «Неокласики» [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ukrlib.com.ua/encycl/group/printout.php?number=2>. — Назва з екрана.
13. «Плуг» [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ukrlib.com.ua/encycl/group/printout.php?number=3>. — Назва з екрана.
14. «Празька школа» [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ukrlib.com.ua/encycl/group/printout.php?number=11>
15. Процюк С. Лицарі стилосу та кав'ярен: есе про дев'яностиків. — К. : Смолоскип, 1996. — 82 с.
17. Харчук Р. Покоління постепохи : проза / Р. Харчук // Дивослово. — 1998. — № 1. — С. 6–12.
18. Шейко В. М. Еволюція художніх і літературних об'єднань України: історико-культурологічний вимір : монографія / В. М. Шейко, Г. О. Романенко. — К. : Ін-т культурології Акад. мистец. України, 2008. — 208 с.
19. Шейко В. М. Культура, інтелігенція та влада в Україні (20–30-ті роки ХХ ст.) / В. М. Шейко // Інтелігенція та влада : матеріали VI Міжнар. наук.-практ. конф.-семінару кер. вищ. навч. закл., учених-дослідників і представників владних структур із пробл. сучас. інтелігенції, 14 берез. 2008 р. — Х. : Нар. укр. акад., 2008. — С. 11–15.

Надійшла до редколегії 10.03.2010 р.